

VJEROUČITELJI KAO ODGAJATELJI DJECE, KOLEKTIVA I DRUŠTVA

Nezir HALILOVIĆ

Uprava za obrazovanje i nauku Rijasete IZ u BiH

nezir.halilovic@rijaset.ba

SAŽETAK: U ovom radu predstavljena je odgojna uloga vjeroučitelja u školskim kolektivima. Vjeroučitelji su sastavni dio nastavničkog kadra. Od prvih dana vraćanja vjeronauke u tokove redovnog školskog sistema nastavnici vjeronauke, prvenstveno zahvaljujući svojoj stručnosti, kao i ljudskosti, u najvećoj su mjeri doprinijeli stabiliziranju nastave vjeronauke. Zahvaljujući njima, vjeronauka je danas predmet općeprihvaćen od učenika, roditelja i ukupnog društva. U fokusu ovog rada su vjeroučitelji islamske vjeronauke i njihova odgojna uloga u kolektivu i društvu.

Ključne riječi: islamska vjeronauka, vjera, nauka, vjeroučitelj, odgoj

Uvod

Mali je broj predmeta o kojima se toliko opsežno i dugotrajno raspravalo kao što je slučaj s vjeronaukom. Nastavni plan osnovne i srednje škole obiluje mnoštvom raznovrsnih predmeta i nije poznato da je ijedan od njih privukao toliku pažnju i javnu debatu kao što je to slučaj s vjeronaukom. Protokom vremena i razvojem društva, predmeti su se uvodili u nastavni proces, ali i ukidali. Sve to je prolazilo uz manju raspravu ograničenu mahom na učešće užeg dijela stručnjaka. U slučaju vjeronauke pokazalo se da su se u raspravu uključile sve kategorije društva, iznoseći svoja viđenja i stavove koji su često išli do krajnosti.

U suštini, pokazalo se da je riječ o bespotrebnoj pristupu, jer svi strahovi koji su iznošeni kao kočnica vjeronauci pokazali su se neosnovanim. Nakon tri decenije od povratka vjeronauke pokazalo se da nema

indoktrinacije, da nema diskriminacije, da djeca i s vjeronaukom potpuno normalno funkcionišu, da vjeronauka uopće nije prepreka brojnim vrstama raznolikosti, itd. Vjeronauka se pokazala kao predmet koji potpuno uvažava tradiciju, kulturu, kao i savremene naučne zahtjeve. Također se pokazalo da su svi pristupi o uvođenju vjeronauke u okvire redovnog školskog sistema prenapregnuti i da se sve vrijeme samo radilo o vraćanju u redovne tokove i okvire obrazovnog sistema, iz kojeg je četiri decenije bila naprasno isključena.

Ponajveću zaslugu za vraćanje vjeronauke u okvire redovnog školskog sistema imali su vjeroučitelji. Za razliku od normativne dimenzije koja daje osnove i okvire, vjeroučitelji su faktor koji je prvenstveno svojom stručnošću, uz neizbježan ljudski odnos, utjecao na stvaranje pozitivne slike o vjeronauci. Vjeroučitelji su suštinski doprinijeli stabiliziranju islamske vjeronauke, te njenom prihvaćanju kao

redovnog školskog predmeta, ravnopravnog sa svim ostalim predmetima u obrazovnom sistemu. U nastavku će biti govora o doprinosu vjeroučitelja odgojnoj dimenziji učenika, razvoju kolektiva i ukupnog društva.

Vjera i nauka u jednom predmetu

Vjeronauka je predmet koji objedinjuje dvije značajne aktivnosti čovječanstva: vjeru i nauku. Osim što su obje neupitno značajne, ujedno su i značajno različite, s potpuno različitim epistemološkim putevima spoznaje.

U literaturi se mogu naći raznovrsna razumijevanja pojma vjera. Arapska riječ *ed-din* (Muftić, 1997:473) označava: vjeru, religiju, pobožnost, religioznost, suđenje, polaganje računa, vlast, moć, autoritet, pobjedu, poslušnost, ponižavanje, prisiljavanje, primoravanje, nepokornost, stanje, običaj, naviku, stvar, posao, upravljanje, nagradu, naknadu, vrstu, bolest.

Naravno, sva navedena značenja su vezana za kontekst u kojem se koriste. Općenito uzevši, o pojmu *vjera* može se govoriti iz različitih uglova.

Vjera je *povjerenje* ili pristanak osobe u odnosu na nešto ili nekoga, to je povjerenje toliko da nema potrebu da traži dodatne dokaze istinitosti nečijih riječi ili stavova. Ova vrsta povjerenja može biti iskazana prema nekom od stvorenja: roditelju, prijatelju, nastavniku, političaru... ili prema Stvoritelju. Prema L. Alvarezu, "vjera se s antropološkog gledišta može definirati kao povjerenje čovjeka u Boga, s kojim je on kao osoba 'korjenito' povezan"¹. Ova dimenzija se ne odnosi samo na vjeru, tj. povjerenje i vjerovanje, nego i na pokornost. Vjeroučitelji su osobe koje kod učenika žele izgraditi ovakvu vrstu povjerenja, kako u sebe, tako i u učenja kojima podučavaju učenike. Osim toga, oni žele izgraditi i povjerenje kod roditelja učenika kojima drže nastavu vjeronauke, kod svojih radnih kolega unutar kolektiva, a u konačnici i kod ukupnog društva unutar kojeg izgrađuju povjerenje u sve što čine. Nakon tri decenije od vraćanja vjeronauke u okvir redovnog školskog sistema, može se slobodno reći da su vjeroučitelji u ovoj dimenziji veoma uspješni. Vjeronauka danas uživa povjerenje učenika, roditelja kao i ukupne društvene zajednice.

Vjera označava *skup ili principe vjerovanja* u okviru religije, a odnosi se na ključne tačke vjerovanja, tj. *imana*, u islamu poznate kao imanski šarti, temeljni uvjeti vjerovanja. Činjenice iz ovog skupa vjere vjernici prihvataju kao apsolutne istine. Vjera je u ovom značenju ekvivalentna nauci. Sistematično je poredana s jasno definisanim izvorima bez čije dokazivosti nema ni vjerovanja. Zbog toga sve religije nužno zahtijevaju i vjeru. Pored toga, pojam vjere u ovoj dimenziji uvijek ima i svoje subjektivno značenje, jer svako ima svoju

ličnu razinu vjerovanja i uvjerenja, dok je na nivou principa povezan sa sistemom vjerovanja kojem pripada. U ovoj dimenziji riječi, vjeronauka je predmet koji nudi okvire skupa i vjerovanja. Konfesionalna organizacija nastave vjeronauke to omogućava. Sa svoje strane, u skladu sa savremenim nastavnim saznanjima, vjeroučitelji se trude što dosljednije upoznati učenike sa skupom vjerovanja koji naučava svaka od vjeronauka.

Vjera je *sinonim za religiju* ili obožavanje. U ovom značenju govorimo o islamu, kršćanstvu, judaizmu, hinduizmu, odnosno o različitim vjerama. Sve ove religije ili vjere imaju svoja posebna učenja i rituale. Vjeronauka je predmet koji zainteresovanu populaciju podučava ukupnim religijskim učenjima, ritualima, tradiciji, historijatu itd. Vjeroučitelji su ujedno nosioci religije koju prezentiraju kao svoju, odnosno kao zajedničku poveznicu sa svojim učenicima i zato je vjeronauka konfesionalna.

Vjera označava i *vjerodostojnost* koja je nečemu ili nekome data zbog autoriteta, slave ili ugleda osobe koja to potvrđuje. Vjeronauka je predmet koji njeguje vjerodostojnost tumačenja islama na ovim prostorima. Kao takva, podložna je svim mogućim društvenim analizama i kritikama. Isto je i s vjeroučiteljima čija se vjerodostojnost rada permanentno nadzire. Sve to rezultira autoritetom vjeronauke kao predmeta koji njeguje vjerodostojnu tradiciju življenja islama na ovim prostorima i vjeroučiteljima koji su najbliže dostupni vjerski autoriteti svojim učenicima, a posredno i njihovim roditeljima. Nije rijetka situacija da su upravo vjeroučitelji prva adresa učenicima, roditeljima, pa i članovima nastavnčkih kolektiva, za sva pitanja iz domena vjere.

Vjera je i *dokument* koji potvrđuje istinitost nečega. Pojam vjere u raznim varijantama (jedinstvena vjera, životna vjera...) često se koristi u ovom značenju u pravnim dokumentima. Zbog toga ga u principu mogu izdati samo ovlašteni javni službenici.

Uz pojam vjere, drugi značajan pojam je *nauka*. Složenica *vjeronauka* u sebi sadrži pojmove *vjera* i *nauka* ili *znanost* (latinski: *scientia* = znanje; grčki: *λογος* – *logos* = nauka, znanje, znanost, učenje). Pojam nauke općenito označava sistem sređenih i sistematiziranih znanja o nama i (materijalnom i nematerijalnom) svijetu koji nas okružuje. Glavno obilježje nauke jeste da je ona skup informacija. Te informacije nužno moraju biti sistematično poredane i raspoređene u sistem znanja, te provjerljive. Za razliku od pojma vjere, čija su glavna učenja došla Objavom i koja su mahom okončana, nauka predstavlja veoma dinamičnu oblast u kojoj nova saznanja prestižu i mijenjaju stara u kraćim ili dužim vremenskim periodima. I vjera i nauka imaju svoje specifične zakonitosti i metode, a sve to se objedinjuje u ličnosti vjeroučitelja.

U rječnicima se mogu naći brojna značenja pojma nauke, među kojima smo izabrali dva:

1. Nauka je sistematski poduhvat koji stvara i organizira znanja u obliku objašnjenja i teorijskih predviđanja o Univerzumu. (Wilson, 1998)
2. Moderna nauka je otkriće. To je otkriće da priroda općenito djeluje dovoljno ustaljeno da se može opisati zakonima. (Heilbron, 2003)

Vjeronauka je predmet koji objedinjuje i pomiruje vjersku i naučnu dimenziju upoznavanja svijeta. Sve to govori da vjeroučitelj, odnosno nastavnik koji izvodi nastavu vjeronauke, kod sebe mora imati objedinjene obje dimenzije, i vjeru i nauku. Samo kao takav, vjeroučitelj može biti na nivou zadatka i uspješno izvršavati preuzeti emanet.

Vjeroučitelj nastavnik koji izvodi nastavu vjeronauke

Od prvih vjeronaučnih časova u školama, nastavnici vjeronauke su prepoznati kao vjeroučitelji. Tako je

¹ Prema: <https://www.glas-koncila.hr/sto-tocno-znace-pojmovi-vjera-i-religija-jeli-svaki-vjernik-religiozan/>, (Dostupno 16.12.2021)

nastala nova složenica sastavljena od pojmova vjera i učitelj. Pojam vjere je već pojašnjen, a pojmom *učitelj* se željelo istaći da ono što je učitelj u odnosu na ostale predmete razredne nastave, to je nastavnik vjeronauke u odnosu na predmet vjere. Ovaj termin obuhvata i profesore vjeronauke srednje škole. Pojam vjeroučitelja je opći pojam i svaka konfesija ima svog vjeroučitelja. Islamski pojam za vjeroučitelja je *muallim*, u značenju *onaj koji podučava*. Znakovito je da sam Muhammed, a.s., ističe da je njegova misija *muallimska*: “Allah, dž.š., nije me poslao kao nasilnika (niti svadljivca, niti onoga koji zbunjuje), nego me poslao kao muallima koji podučava i olakšava...” (Ahmed, 3:328).

Iz ovog hadisa se vidi osnova misije Muhammeda, a.s., koju su od njega naslijedili svi vjeroučitelji, tj. muallimi. Direktno je istaknuto da je njihova glavna uloga da podučavaju i olakšavaju, s jedne strane, i da su čisti od bilo kakvih nasilnih aktivnosti prema učenicima, kao i od bilo kakvih svađa, unošenja smutnje i zabune u kolektivu. I zaista, vođeni Poslanikovim, a.s., riječima, većinu vjeroučitelja krasí upravo taj način jednostavnog i laskog prezentiranja vjere, i vrlo rijetko se dešava da je vjeroučitelj osoba koja unosi smutnju unutar kolektiva, koja se svađa sa svima. Ponekad se i među vjeroučiteljima nađe poneki izuzetak u tom pogledu koji služi da potvrdi pravilo koliko je to rijetka pojava među cijelom grupacijom vjeroučitelja.

Razlog za to je jednostavan. Vjeroučitelji su tokom *pre-service* edukacije osposobljeni za stručno planiranje, realizaciju i evaluaciju nastave vjeronauke. Uz to, svjesni su da je težište njihovog zadatka upravo na odgojnoj dimenziji te da su oni svojim primjerom tu da učenicima, kolektivu i cijelom društvu praktično pokažu model fakultetski obrazovanog i moralnog muslimana. Odgojna zadaća kod svakog vjeroučitelja bila je i ostala njihov primarni imperativ.

Vjeroučitelj kao odgajatelj

Najčešće se kaže da se vjeroučitelji bave odgojno-obrazovnim radom. Na pitanje: “Šta je to odgoj?”, od antičke Grčke do danas ponuđeno je mnoštvo odgovora, a da nikada nije postignuta potpuna saglasnost u njima.

Malić i Mužić u pogledu razumijevanja značenja pojma odgoj odgovaraju da u pogledu toga “nema u nas ni u svijetu potpunog slaganja u njegovu značenju, odnosno opsegu”. (Malić – Mužić, 1981:21)

Jedna od najstarijih i najzastupljenijih definicija odgoja je ona Ante Vukasovića po kome je: “*Odgoj* proces formiranja čovjeka, izgrađivanja i oblikovanja ljudskog bića sa svim njegovim tjelesnim, intelektualnim, moralnim, estetskim i radnim osobinama... svrsishodan proces u kome dolazi do izražaja jedinstvo odgojnog cilja i zadataka, načela i metoda, što u planski ostvarenom odgojnom djelovanju, uz aktivno sudjelovanje brojnih činitelja, teži prema izgrađivanju potpune ljudske ličnosti”. (Vukasović, 1990:36) Međutim, ova definicija skoro da ne pravi razliku između pojmova pedagogija i odgoj.

Zadatak vjeronauke je da ponudi vjerski odgoj učenicima u najširem mogućem smislu po kome se vjera prezentira djeci kao podrška u svim sferama života i razvoja, jer vjera može razviti sve sfere ljudskog bića. U isto vrijeme zadatak vjeronauke u užem smislu, po kome su svi vjeronaučni sadržaji, kao i metodički postupci vjeroučitelja, usmjereni ka izgrađivanju i oblikovanju učenikove ličnosti i njegovog karaktera, jeste da se kod odgajnika ostvare sve pozitivne ljudske osobine. I u slučaju prvog i drugog značenja, težište je na emocionalnoj i voljnoj sferi čovjekova bića.

Ova dva razumijevanja pojma odgoja, koji vjeroučitelji permanentno rade izvođenjem vjeronaučne nastave, mogu se svesti na jednu definiciju po kojoj:

“Odgoj označava proces formiranja stavova i razvijanja razumnih interesa – ponašanja, navika (odnosi se *samo* na voljno područje).” (Milat, 2001:45-64)

U ovom pogledu raspoloživi podaci govore da je vjeronauka kao predmet postigla veliki uspjeh u pogledu formiranja stavova, ponašanja i navika kod učenika, prvenstveno onih koji se odnose na pitanja vjere. Sve to je postignuto zahvaljujući strpljivom, sistematičnom i predanom radu vjeroučitelja.

Drugi, prijeko potrebni, pojam koji opisuje rad vjeroučitelja je pojam *obrazovanja*. I tu je mnoštvo definicija u opticaju: “Obrazovanje ima višestruko značenje, i to kao institucija, proces, sadržaj, i rezultat organiziranog i/ili slučajnog učenja u funkciji razvoja kognitivnih sposobnosti kao i stjecanje raznovrsnih znanja, umijeća i navika; ukratko: temeljno značenje obrazovanja je organizirano razvijanje kognitivnih sposobnosti i učenje.” (*Osnove suvremene pedagogije*, 1999:175-263)

Ova kompleksna definicija pojašnjava da je zadatak vjeronauke da, pored svega, uvaži i sva ostala znanja o vjeri koja učenik stekne u porodici, preko literature, na internetu ili u mektebu.

Druga novija definicija obrazovanja znatno konkretnije opisuje posao vjeroučitelja u ovoj sferi: “Obrazovanje – označava proces stjecanja znanja i razvijanja intelektualnih vještina i sposobnosti (odnosi se *samo* na spoznajno područje).” (Milat, 2001:45-64)

Od vraćanja vjeronauke u škole, vjeroučitelji su u pogledu obrazovanja postigli velike rezultate. Naprimjer, mnogo je vjerskih pojmova postalo frekventno u bosanskohercegovačkom društvu prvenstveno zahvaljujući vjeroučiteljima.

Sve što vjeronauka traži, a vjeroučitelji rade u školama, jeste želja za osposobljavanjem učenika. “Osposobljavanje – označava *proces* stjecanja znanja, intelektualnih i motoričkih vještina, sposobnosti i umijeća, stavova i razumnih interesa (odnosi se na: *spoznajno, voljno* i *psihomotoričko* područje).” (Milat, 2001:45-64) Kao rezultat *procesa* osposobljavanja javlja se *osposobljenost*. Mora se istaći da vjeronauka nije nikada insistirala, niti sada insistira, na osposobljavanju

učenika za praktikovanje vjerskog života u punom kapacitetu. Ta dimenzija je ostavljena mektebu, dok je vjeronauka prvenstveno odgojnog i informativnog karaktera u pogledu učenja o vjeri.

Vjera nas uči odnosu, prvenstveno odnosu prema Bogu. Taj odnos uveliko determinira i sve ostale odnose, prvenstveno prema samom sebi, odnose unutar porodice, prema nastavnicima, među vršnjacima, prema ostalim ljudima iz školskog i ukupnog društvenog miljea, pa čak i prema živoj i neživoj prirodi.

S druge strane, nauka nas uči standardima, neupitnoj preciznosti u pogledu svake riječi, rečenice, postupka i saznanja.

Vjeronauka je na dobrom putu da pomiri te dvije realnosti, *vjersku* i *naučnu*, te na takav način pripremi učenike za napredak i cjeloživotni razvoj.

Vjeroučitelj u kolektivu i društvu

Vjeroučitelj glavninu svog posla obavlja verbalno, podučavajući djecu vjeri. Riječi vjeroučitelja prividno nemaju nikakvog odjeka u društvu. Ukoliko pod tim mislimo isključivo na medijski prostor, onda je konstatacija tačna, jer vjeroučitelji su izrazito slabo zastupljeni u bosanskohercegovačkom medijskom prostoru, a medijski prostor je slika stvarnosti koju prezentiraju mediji.

S druge strane, svakodnevna nastavna praksa svjedoči da, skoro pa

redovno, djeca čim dođu kući rado prepričavaju sadržaje s časova vjeronauke. Budući da se uglavnom radi o kvalitetnim časovima, djeca prepričavaju kvalitetne sadržaje.

Na taj način, evo već treću deceniju imamo tihi i posredni utjecaj vjeroučitelja na bosanskohercegovačko društvo. Što oni kvalitetnije podučavaju djecu nastavnim sadržajima iz predmeta islamska vjeronauka, to i djeca vjernije i vjerodostojnije prenose te sadržaje svojim roditeljima.

Osim toga, vjera je živa materija koja dotiče sve pore ljudskog života. Svakog dana skoro 1000 aktivnih vjeroučitelja komunicira s ostalim članovima školskih kolektiva. Svi oni imaju zadatak da pomognu djeci u njihovom napretku i razvoju. Vjeroučitelji su prva adresa na koju se po pitanjima vjere obraćaju njihove kolege nastavnici i pomoćno osoblje školskih kolektiva. Sva frekventna pitanja koja zanimaju nastavnike u pogledu: Bajrama, ramazana, zekata, sadekatul-fitra, vakufa, itd. – upućuju se upravo vjeroučiteljima. Interesovanja ostalih nastavnika o vjeri bivaju zadovoljena na stručan način od njihovih kolega vjeroučitelja. To je ujedno i najprirodniji i najprikladniji vid komunikacije među kolegama. Na taj način realizira se prvorazredno odgojno i obrazovno djelovanje vjeroučitelja u kome oni preko djece, roditelja i nastavnika konstantno i tiho šalju pozitivne poruke čiji je cilj permanentna lična nadogradnja. Stoga je

njihovo prisustvo u školama i uloga koju svakodnevno imaju od nemjerljivog značaja za Islamsku zajednicu.

Zaključak

U ovom radu predstavljena je uloga vjeronauke i vjeroučitelja koju imaju u bosanskohercegovačkom društvu. Vjeronauka je predmet koji objedinjuje dvije različite realnosti: *vjersku* i *naučnu*. Iako imaju različite epistemološke osnove, ovaj predmet pomiruje obje i stavlja ih u funkciju odgoja, obrazovanja, osposobljavanja, napretka i izgradnje ličnosti i društva. Normativna osnova vjeronauke kao školskog predmeta završena je na najvišem političkom i vjerskom nivou. S druge strane, realna osnova i stvarnost vjeronauke koja svakodnevno živi u školskim kolektivima prvenstveno je rezultat rada vjeroučitelja. Vjeroučitelji svojim svakodnevnim nastavnim radom promoviraju sve dimenzije značenja pojma *vjera* omogućavajući učenicima, nastavnicima i roditeljima uvid u praktično življenje islama u savremenom dobu. Pored toga, vjeroučitelji su osposobljeni da na savremeni način, koristeći odgovarajuće nastavne metode, realiziraju odgojno-obrazovni rad u školama. Kao rezultat tog rada imamo snažno izgrađeno povjerenje u vjeroučitelje unutar školskih kolektiva, vjeronauku kao školski predmet te, u konačnici, i Islamsku zajednicu koja bdije nad svim pitanjima vjere, a samim tim i vjeronauke.

Literatura

- (1999). *Osnove suvremene pedagogije*. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
- (2015). *Vrč i šalica. Filozofska vivisekcija problema odgoja i obrazovanja*, priređivači: Tomislav Krznar i Nikolina Iris Filipović, Zagreb.
- Heilbron J. L., Ed. (2003): *The Oxford Companion to the history of modern science*. New York: Oxford University Press.
- Malić – Mužić (1981). *Pedagogija*. Zagreb: Školska knjiga.
- Milat, Josip, "Redefiniranje osnovnih pojmova – pretpostavka epistemološkog razvoja pedagogije", *Metodički ogledi*, 8, 2001.
- Muftić, Teufik (1997). *Arapsko-bosanski rječnik*. Sarajevo: El-Kalem.
- Vukasović, Ante (1990). *Pedagogija*, Zagreb.
- Wilson E. O. (1998). *Consilience: The unity of knowledge*. New York: Vintage Books.

Online izvori:

<https://www.glas-koncila.hr/sto-tocno-znace-pojmovi-vjera-i-religija-je-lisvaki-vjernik-religiozan/> (Dostupno 16.12.2021)

الموجز

مدرّس التربية الدينية، مربيا للأطفال والجماعة والمجتمع

نذير خليلوفيتش

يبحث هذا المقال في الدور التربوي لمدرّسي التربية الدينية في المدارس، باعتبارهم جزءاً لا يتجزأ من هيئة التدريس. فمنذ الأيام الأولى لعودة التعليم الديني إلى المدارس النظامية، نجد مدرّسي التربية الدينية يساهمون بدرجة كبيرة بفضل خبراتهم وإنسانيتهم في استقرار التعليم الديني. وبفضلهم، أصبحت مادة التربية الدينية اليوم مادة مقبولة بشكل عام لدى التلاميذ وأولياء الأمور والمجتمع كله. يُركز هذا المقال على مدرّسي التربية الدينية الإسلامية ودورهم التربوي في المدرسة والمجتمع.

الكلمات الرئيسية: التربية الدينية الإسلامية، الدين، العلم، مدرّس التربية الدينية، التربية.

Summary

RELIGIOUS STUDIES TEACHERS
AS THE UPBRINGERS OF CHILDREN,
COMMUNITY AND SOCIETY

Nezir Halilović

This article presents some aspects of the upbringing role of religious studies teachers within their working unit community. Religious studies teachers are a part of the teaching staff. Since the initial days of returning the subject of religious studies class in regular schooling system, religious studies teachers have, primarily thanks to their professionalism and skills, but also thanks to their standards of humanity, contributed a great deal to stabilisation of religious studies classes within that system. As a result of their efforts the subject of religious studies is now generally recognised subject. It is accepted by students, parents and by the entire society. The focal point of this article are teachers of religious studies and their upbringing role in a society.

Key words: religious studies, religion, science, religious studies teachers, upbringing